

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Ν. ΣΑΜΑΡΑΣ
(Επιμέλεια)

ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΡΑΤΩΝ

*Στρατηγική επικοινωνία,
ήπια ισχύς και μέσα ενημέρωσης*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ
ΡΩΜΑΝΟΣ ΓΕΡΟΔΗΜΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

© Copyright Αθανάσιος Ν. Σαμαράς – Εκδόσεις Καστανιώτη Α.Ε., Αθήνα 2012

Έτος 1ης έκδοσης: 2014

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου ή τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού, που κυρώθηκε με το ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, σελιδοποίησης, εξωφύλλου και γενικότερα της όλης αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπίες, ηλεκτρονικές ή οποιαδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ Α.Ε.
Ζαλόγγου 11, 106 78 Αθήνα
☎ 210-330.12.08 – 210-330.13.27 FAX: 210-384.24.31
e-mail: info@kastaniotis.com

www.kastaniotis.com

ISBN 978-960-03-5639-7

ΑΥΤΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΤΥΠΩΘΗΚΕ
ΣΕ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ
ΧΑΡΤΙ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

<i>του Ρωμανού Γεροδήμου</i>	9
1. Εικόνες κρατών – Θεωρητικό πλαίσιο και εφαρμογές <i>του Αθανάσιου Ν. Σαμαρά</i>	13
2. Nation branding και οι εικόνες των κρατών – Δυνατότητες και περιορισμοί <i>του Keith Dinnie</i>	41
3. Κριτική επισκόπηση στο nation branding ως φιλοσοφία και πρακτική <i>της Nandia Kaneva</i>	61
4. Λόμπι και δημόσια διπλωματία – Προς μια ολιστική προσέγγιση της επικοινωνίας <i>του Παναγιώτη Χ. Θεοδορακόπουλου</i>	77
5. Ήπια ισχύς και κρατική εικόνα – Η προσέγγιση των διεθνών σχέσεων <i>του Ανδρέα Ν. Λιαρόπουλου</i>	93
6. Πολιτιστική διπλωματία και ήπια ισχύς <i>των Χριστόδουλου Κ. Γιαλλουρίδη και Μερσίλειας Αναστασιάδου</i>	105
7. Ήπια ισχύς – Η περίπτωση της Κίνας <i>του Ιωάννη Α. Κωνσταντόπουλου</i>	127
8. Η εικόνα της Κυπριακής Δημοκρατίας πριν και μετά το Σχέδιο Ανάν <i>του Γιώργου Λιλλήκα</i>	149
9. Η επικοινωνιακή πολιτική του τουρκικού λόμπι για τη μη έγκριση από το αμερικανικό Κογκρέσο ψηφισμάτων που ορίζουν την 24η Απριλίου ως Ημέρα Μνήμης των Θυμάτων της Αρμενικής Γενοκτονίας <i>του Πρόδρομου Γιαννά</i>	165
10. Είκοσι χρόνια μετά την ανεξαρτησία – Ενέργειες της κυβέρνησης, των πολιτών και της διασποράς της FYROM για να επιτύχουν την κατοχύρωση του ονόματος της «Μακεδονίας» <i>του Marcus A. Templar</i>	181
11. Διπλωματία των πολιτών – Ένα πλαίσιο για τη μελέτη της διαδικτυακής εμπλοκής των πολιτών σε παγκόσμια ζητήματα <i>των Ρωμανού Γεροδήμου και Janelle Ward</i>	199
12. Ευρωπαϊκή πορεία και διεθνής εικόνα της Τουρκίας στα μέσα ενημέρωσης <i>του Στέλιου Παπαθανασόπουλου</i>	213
13. Οικονομική κρίση και διεθνής εικόνα της Γερμανίας – Μια συγκριτική διαπολιτιστική ανάλυση περιεχομένου <i>των Αθανάσιου Ν. Σαμαρά και Σοφίας Ιορδανίδου</i>	225

14. Η ελληνική δημοσιοοικονομική κρίση και η εικόνα της Ελλάδας στον ευρωπαϊκό Τύπο <i>των Στέλιου Παπαθανασόπουλου και Αχιλλέα Καραδημητρίου</i>	247
ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ «ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΡΑΤΩΝ»	
Χαιρετισμός της Ντόρας Μπακογιάννη, υπουργού Εξωτερικών	271
Χαιρετισμός του Γιώργου Κουμουτσάκου, εκπροσώπου Τύπου του υπουργείου Εξωτερικών	274
Χαιρετισμός του Τόμας Μίλερ, συμβούλου Δημοσίων Σχέσεων της αμερικανικής πρεσβείας στην Ελλάδα	281
Χαιρετισμός του Βασίλι Γκαβρίλοφ, ακολούθου Τύπου της πρεσβείας της Ρωσικής Ομοσπονδίας στην Ελλάδα	286
ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ	293

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ
 – ΕΝΑ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗΣ ΕΜΠΛΟΚΗΣ
 ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΣΕ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

των Ρωμανού Γεροδήμου και Janelle Ward

Η διπλωματία παραδοσιακά θεωρούνταν μια κατ' ουσίαν κρατική πρακτική. Οι διπλωμάτες είναι επιφορτισμένοι με την ευθύνη της αντιπροσώπευσης των συμφερόντων των κυρίαρχων κρατών, που με τη σειρά τους είναι οι κατεξοχήν νομιμοποιημένοι φορείς εξουσίας και ισχύος. Σήμερα ωστόσο έχουν εμφανιστεί παγκόσμιες προκλήσεις που εκτείνονται, από την κλιματική αλλαγή και τη φτώχεια, έως το διεθνές οργανωμένο έγκλημα και την τρομοκρατία. Μεμονωμένα κράτη, και σε μερικές περιπτώσεις ακόμα και διακρατικές συνεργασίες, δεν διαθέτουν τα μέσα ή τη δύναμη να διευθετήσουν αυτά τα ζητήματα. Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, μη κρατικοί δρώντες, όπως οι μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ) και οι διεθνείς μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΔΜΚΟ), αξιώνουν ενεργό ρόλο στις διεθνείς υποθέσεις. Ταυτόχρονα η πρωτοφανής διάχυση των νέων τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας έχει συνεισφέρει στην εμφάνιση παγκόσμιων πολιτών που διακρίνονται μερικές φορές ως μη κρατικοί παίκτες με έκδηλα διαφορετικές ατζέντες ή μεθόδους δράσης. Υπό αυτό το πρίσμα θα σκιαγραφήσουμε την ανάδειξη ενός νέου τύπου πολίτη, προσηλωμένου στη διευθέτηση και βελτίωση παγκόσμιων ζητημάτων: του πολίτη-διπλωμάτη (citizen diplomat).

Παρόλο που εθνικές κυβερνήσεις και διεθνείς οργανισμοί, όπως ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, συνεχίζουν να κυριαρχούν στη διεθνή πολιτική, νέα στρώματα άσκησης διπλωματίας εμφανίζονται στο προσκήνιο. Ο ρόλος των πολυεθνικών επιχειρήσεων (Wang 2006), η ανάδυση της «υπο-κρατικής» διπλωματίας, δηλαδή της διπλωματίας που λαμβάνει χώρα κάτω από το επίπεδο του έθνους-κράτους (Carpago 2010), και η άνοδος των υπερκρατικών οντοτήτων, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, στο πλαίσιο της όψιμης φάσης της κυριαρχικής διπλωματίας (late sovereign diplomacy) (Adler-Nissen 2009: 121), αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα.

Επιπροσθέτως ο ρόλος του ατόμου στις σύγχρονες κοινωνίες αλλάζει: Οι πολίτες συμμετέχουν στην πολιτική όχι μόνο –ή όχι κυρίως– μέσω των καθιερωμένων μηχανισμών, όπως οι εκλογές και τα πολιτικά κόμματα, αλλά ταυτιζόμενοι με ζητήματα και υποθέσεις που βρίσκονται πιο κοντά στις δικές τους ανάγκες, κοινότητες και ταυτότητες (Bennett 2003). Η άνοδος του διαδικτύου και η επακόλουθη επανάσταση που επέφερε το Web 2.0 (π.χ. δημοσιογραφία των πολιτών, κοινωνικά δίκτυα) έχουν συνεισφέρει στη δημιουργία του εικοσιτετράωρου ειδη-

σεογραφικού κύκλου και της παγκόσμιας δημόσιας σφαίρας, στην οποία οι πολίτες-καταναλωτές μπορούν να έχουν πρόσβαση αλλά και να παράγουν νέα και πληροφορίες, να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, να κινητοποιούνται για τα κοινά τους συμφέροντα και να προβαίνουν σε πολιτική δράση με μια ποικιλία τρόπων.

Συνεπώς νέα μέσα και εφαρμογές δικτύωσης έχουν δώσει τη δυνατότητα για πιο επιταχυμένη και διευρυμένη πολιτική στα θέματα αυτά και αποτελούν μέρος των «μεταμοντέρνων διεθνικών σχέσεων» (Melissen 2007: 5). Ο Falk είχε παρατηρήσει ότι «η επιρροή του κυβερνοκόσμου στην πολιτική φαντασία υπονομεύει την εικόνα ενός κρατικιστικού κόσμου» (Falk 1998), ενώ κάποιοι φτάνουν στο σημείο να υποστηρίζουν ότι, ακριβώς λόγω της προόδου στις τεχνολογίες των ΜΜΕ, έχουμε ήδη μπει στην εποχή του κοινού πολίτη στις διεθνείς σχέσεις (π.χ. Sharp 2004).

Ο ρόλος των πολιτών στις διεθνείς σχέσεις και τους θεσμούς της παγκόσμιας διακυβέρνησης είναι συνδεδεμένος με την τρέχουσα συζήτηση για το δημοκρατικό έλλειμμα (το διευρυνόμενο ρήγμα μεταξύ των πολιτών και των κέντρων λήψης αποφάσεων). Ο Hoffman υποστηρίζει ότι είναι απαραίτητο να αναδομήσουμε τη διπλωματία ως αναπόσπαστο μέρος της ιδιότητας του πολίτη, ώστε να αναπτύξουμε μια «χειραφετημένη κοινωνία» (Hoffman 2003: 538). Το επιχείρημα αυτό είναι μέρος μιας ευρύτερης δεοντολογικής αναζήτησης για μια περισσότερο περιεκτική και δημοκρατική παγκόσμια κοινότητα. Ταυτοχρόνως πρόσφατα γεγονότα, όπως η δημοσίευση χιλιάδων εμπιστευτικών διπλωματικών τηλεγραφημάτων από τον διεθνή, μη κερδοσκοπικό διαδικτυακό οργανισμό WikiLeaks τονίζει τον ρόλο που άτομα ή αντισυμβατικοί οργανισμοί μπορούν να παίξουν σε διεθνή ζητήματα χρησιμοποιώντας τα νέα μέσα επικοινωνίας.

Σε αυτό το σημείο θα ήταν χρήσιμο να τοποθετήσουμε τη συζήτηση αυτή σε ένα ιστορικό πλαίσιο, καθώς και να εξετάσουμε τη συνάφειά της με το σύγχρονο σκηνικό. Στην ενότητα που ακολουθεί θα συγκρίνουμε την έννοια της διπλωματίας των πολιτών (citizen diplomacy) με την παραδοσιακή διπλωματία, εξετάζοντας την ιστορική θεώρηση της διπλωματίας και πώς οι αντιλήψεις αυτές ήδη μεταβάλλονται. Θα εμβαθύνουμε επίσης στην έννοια της διπλωματίας των πολιτών, συγκρίνοντάς τη με μια παρόμοια σύγχρονη εξέλιξη: τη δημοσιογραφία των πολιτών (citizen journalism).

ΣΚΟΠΟΣ, ΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΣΚΕΠΤΙΚΟ

Η ενότητα αυτή εισάγει την έννοια της διπλωματίας των πολιτών και προτείνει ότι αυτή μπορεί να αποτελέσει χρήσιμο εργαλείο για τη μελέτη της διαδικτυακής ενασχόλησης με τις διεθνείς υποθέσεις. Για τις ανάγκες της παρούσας συζήτησης, ως διπλωματία των πολιτών ορίζουμε ένα ευρύ φάσμα υπαρχουσών ή αναδυόμενων πρακτικών πολιτικής κινητοποίησης μέσα στην παγκόσμια δημόσια σφαίρα, που μπορεί να επηρεάζουν, άμεσα ή έμμεσα, τη διπλωματική ατζέντα, τις προτεραιότητες, τις αξίες ή τις αποφάσεις σε παγκόσμιο επίπεδο. Σκοπός αυτής της διερευνητικής παρουσίασης είναι να αναδείξουμε ερωτήματα, όπως το εάν μπορού-

με να μιλάμε για την εμφάνιση της διπλωματίας των πολιτών με τον ίδιο τρόπο με τον οποίο παρατηρούμε την άνοδο της δημοσιογραφίας των πολιτών. Έχουν δηλαδή οι πολίτες τη νομιμοποίηση και τα μέσα να διαδραματίσουν κάποιο ρόλο στο διεθνές ή παγκόσμιο επίπεδο, δίπλα σε παραδοσιακούς παίκτες όπως τα κράτη και οι οργανισμοί διεθνούς διακυβέρνησης; Ποιες είναι οι ιδιαιτερότητες, τα δυναμικά οφέλη και οι κίνδυνοι της διπλωματίας των πολιτών; Και ποιος είναι ο ρόλος του διαδικτύου στην εμφάνιση και εξέλιξη του φαινομένου αυτού;

Ο Barry Wellman εισήγαγε τον όρο «δικτυωμένος ατομικισμός» (networked individualism) για να περιγράψει τη μετακίνηση, από τις αλληλέγγυες, τοπικές, ιεραρχικές και πυκνά υφασμένες ομάδες, σε πολυδιασπασμένα, μονομερή, με συχνότατη επικοινωνία και ασαφή όρια κοινωνικά δίκτυα. Υποστήριξε ότι η μετάθεση αυτή έχει σημαντικότερες συνέπειες στον τρόπο με τον οποίο αλληλεπιδρούν τα άτομα με τις κυβερνήσεις τους, καθώς και στον τρόπο με τον οποίο οι κυβερνήσεις σχετίζονται η μία με την άλλη (Wellman 2001). Οι επιπτώσεις της μετατόπισης αυτής για τις διεθνείς σχέσεις και τη διπλωματία δεν έχουν διερευνηθεί ακόμα. Σε συνδυασμό με τη δήλωση ότι η διπλωματία «καθίσταται λειτουργική σε ένα δικτυωμένο περιβάλλον και όχι στο ιεραρχικό κρατοκεντρικό μοντέλο των διεθνών σχέσεων» (Melissen 2005: 9), εγείρονται σημαντικά ερωτήματα σχετικά με τις ιδιότητες του δικτυωμένου αυτού περιβάλλοντος και τον ρόλο του πολίτη μέσα σ' αυτό.

Πολλοί αναγνωρίζουν πλέον την ανάγκη διερεύνησης του αντίκτυπου της ατομικής δράσης στη διεθνή πολιτική, με δεδομένη την αλληλεξάρτηση του ατόμου, του τοπικού και του παγκόσμιου, και την πεποίθηση ότι οι πολίτες μπορούν να κάνουν θετική ή αρνητική διαφορά με τις πράξεις ή την απραξία τους (Ginsborg 2008). Η συζήτηση αυτή σχετίζεται με την επέκταση των ορίων της διπλωματίας πέρα από τους παραδοσιακούς παίκτες, όπως φαίνεται και από την αυξημένη κινητικότητα και πολυπολιτισμικότητα των κοινωνιών της «ρευστής νεωτερικότητας» (liquid modernity) (Bauman 2000). Το μονοπώλιο των κρατών ως του μόνου νόμιμου φορέα της εθνικής κυριαρχίας και ταυτότητας αμφισβητείται έντονα (Hoffman 2003). Επιπλέον τα νέα μέσα επικοινωνίας έχουν επιτρέψει σε όσους προηγουμένως δεν εκπροσωπούνταν επαρκώς να αποκτήσουν τη δική τους φωνή, να κινητοποιηθούν και να επιδιώξουν τα κοινά τους συμφέροντα, προκαλώντας τα όρια και τους μηχανισμούς ελέγχου των κρατών. Ο Fisher σημειώνει ότι «οι ιδέες δεν γίνεται πια να θεωρούνται ιδιοκτησίες κάποιας χώρας: η μαζική επικοινωνία παρέχει τα μέσα για να κοιτάξει κανείς πέρα από τις εθνικές αξιώσεις για ενότητα» (Fisher 2008: 129), οι οποίες μπορεί τελικά να οδηγήσουν σε «ανοικτής πηγής δημόσια διπλωματία», που θα φέρει κοντά κοινότητες που προσδιορίζονται όχι από φυσικά σύνορα, αλλά από την ιδεολογία.

Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η πρόσφατη περίπτωση των Κινέζων ακτιβιστών για τα ανθρώπινα δικαιώματα, που οργάνωσαν διαδικτυακές κοινότητες, αξιωνοντας έναν ενεργό ρόλο στην παγκόσμια δημόσια σφαίρα, εξελισσόμενοι τελικά σε βασικούς παίκτες της διεθνούς πολιτικής (Yang 2009). Αυτή η πρακτική είναι ιδιαίτερα εφικτή για θέματα στα οποία οι κυβερνήσεις αποδέχονται τη συνεισφορά της κοινωνίας των πολιτών, όπως η δημόσια υγεία και η αειφόρος ανάπτυξη.

Ένα άλλο παράδειγμα εμφάνισης των πολιτών στην εμπροσθοφυλακή των παγκόσμιων εξελίξεων ήταν η ανθρωπιστική αντίδραση στο τσουνάμι του 2004. Σε αυτή την περίπτωση οι πολίτες ενεργοποιήθηκαν διαδικτυακά με μια σειρά εφαρμογών για εκκλήσεις και δωρεές. Η διεθνής κοινότητα, πιεζόμενη από την άνευ προηγούμενου διαδικτυακή κινητοποίηση των πολιτών, οργάνωσε τη μεγαλύτερη επιχείρηση ανθρωπιστικής βοήθειας στην ιστορία του κόσμου (Margesson 2005), με τις εθνικές κυβερνήσεις να δεσμεύονται ότι οι συνεισφορές τους θα είναι αντίστοιχες των πολιτών, σε μια ξεκάθαρη περίπτωση «ανταγωνιστικής συμπόνιας» (competitive compassion) (Williams 2006).

ΣΕ ΤΙ ΔΙΑΦΕΡΕΙ Η ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ;

Βασική αποστολή της δημόσιας διπλωματίας είναι να προάγει τους στόχους και τις πολιτικές των κρατών-εθνών, να επικοινωνεί τις αξίες και τα ιδανικά τους, και να αναπτύσσει μια κοινή αντίληψη και αμοιβαία εμπιστοσύνη ανάμεσα στις χώρες και τους λαούς (Wang 2006). Κεντρική στη δημόσια διπλωματία είναι η άσκηση της «ήπιας ισχύος» (Nye 2004): η χρήση αξιών, μηνυμάτων, ινστιτούτων, πολιτιστικών και άλλων μη στρατιωτικών πόρων, που μπορεί να αποτελέσουν έναν πιο ευέλικτο, αποτελεσματικό και εποικοδομητικό τρόπο για την επίτευξη ορισμένων διπλωματικών στόχων. Η ενσωμάτωση της συνεισφοράς των πολιτών στις παραδοσιακές δομές και πρακτικές της παραδοσιακής διπλωματίας μοιάζει δύσκολη, ειδικά δεδομένου ότι η τελευταία είναι ιδιαίτερα ιεραρχική και απαιτεί επαγγελματική κατάρτιση, γνώση του διεθνούς δικαίου και μια τυπική καριέρα στο διπλωματικό σώμα. Ωστόσο η έννοια της συμμετοχής των πολιτών στη διπλωματία δεν είναι καινούργια, παρόλο που η εμβέλειά της ως τώρα ήταν κάπως περιορισμένη. Η δημόσια διπλωματία –ή διπλωματία των πολιτών στις σπάνιες περιπτώσεις όπου ο συγκεκριμένος όρος έχει εμφανιστεί είτε στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία (π.χ. Sharp 2001) είτε στη διεθνή πρακτική, π.χ. το Κέντρο για τη Διπλωματία των Πολιτών στις ΗΠΑ (<http://uscenterforcitizen diplomacy.org/>)– αναφέρεται στη διπλωματία που απευθύνεται στους πολίτες ξένων κρατών ως μέρος της στρατηγικής επικοινωνίας ενός κράτους (Snow & Taylor 2009).

Καθώς το εστιακό σημείο της εξωτερικής πολιτικής έχει σταδιακά μετατοπιστεί πέρα από τα πεδία της παραδοσιακής διπλωματίας (όπως π.χ. οι διμερείς εμπορικές σχέσεις), έχοντας στραφεί σε παγκόσμια ζητήματα όπως η ανάπτυξη, η μετανάστευση και τα ανθρώπινα δικαιώματα, η κοινωνία των πολιτών έχει αναδειχθεί σε εν δυνάμει κεντρικό παίκτη. Ο Melissen σημειώνει ότι «σε ένα περιβάλλον όπου το χάσμα μεταξύ της εξωτερικής και της εσωτερικής πολιτικής κλείνει σταδιακά, η διαχείριση της φήμης έχει μετατοπιστεί από τις ελίτ σε μια πιο ευρεία μαζική αγορά» (Melissen 2005: 4). Παρομοίως, η Vickers παρατηρεί ότι η ασάφεια των ορίων μεταξύ των διεθνών και των εσωτερικών δραστηριοτήτων πληροφόρησης, όπως και μεταξύ της πολιτισμικής διπλωματίας του μάρκετινγκ και της δια-

χείρισης ειδήσεων, δίνει την αφορμή για μια «νέα δημόσια διπλωματία», μια διπλωματία που δεν θεωρεί τους πολίτες παθητικούς αποδέκτες μηνυμάτων από πάνω προς τα κάτω, αλλά ενεργούς συμμετέχοντες: «Οι κυβερνήσεις ολοένα και περισσότερο αποδέχονται ότι οι πολίτες έχουν έναν ρόλο να παίξουν στη διπλωματία, καθώς τα κράτη προσπαθούν να ενδυναμώσουν τη φήμη τους και να εξαγάγουν τις αξίες τους με το να τις καταστήσουν ελκυστικότερες και όχι διά του πειθαναγκασμού» (Vickers 2004: 182-185).

Παρομοίως, σε έναν διευρυμένο στοχασμό για το μέλλον της διπλωματίας, ο Henrikson εξέτασε πέντε πιθανά σενάρια που βασίζονται στις τρέχουσες εξελίξεις της διπλωματικής πρακτικής στην Ευρώπη, στις ΗΠΑ και σε όλο τον κόσμο. Η «αποδιαμεσολάβηση» (disintermediation) συνεπάγεται μεγαλύτερη χρήση επιχειρηματικών μεθόδων και του διαδικτύου από τους διπλωμάτες· ο «εξευρωπαϊσμός» (Europeanization) συνεπάγεται τη διευρυμένη εφαρμογή του μοντέλου περιφερειών της Ε.Ε. στη διεθνή διπλωματία· η «δημοκρατικοποίηση» (democratization) σε διεθνές επίπεδο θα έδινε εξουσία σε κράτη που παραδοσιακά αποκλείονται από τη λήψη αποφάσεων σε παγκόσμιο επίπεδο, καθώς και στην κοινωνία των πολιτών· η «θεματικοποίηση» (thematization) απαιτεί μια κινητοποίηση της διπλωματίας προσανατολισμένη σε συγκεκριμένα ζητήματα, ώστε να αντιμετωπίσει τις σύγχρονες παγκόσμιες προκλήσεις (όπως οι πανδημίες και η τρομοκρατία)· και, τέλος, η «αμερικανοποίηση» (Americanization) θα επέφερε την εκτεταμένη υιοθέτηση πρακτικών που είναι διαδεδομένες στην εσωτερική πολιτική σκηνή των ΗΠΑ (όπως το λόμπι και οι θεματικές εκστρατείες) (Henrikson 2006: 3).

Το κοινό χαρακτηριστικό αυτών των πέντε σεναρίων είναι η ανάγκη να «κερδίσουν μεγαλύτερη δημόσια υποστήριξη, εάν όχι να εμπλέξουν τον λαό άμεσα στη διπλωματία» (Henrikson 2006: 3). Το επιχείρημα αυτό είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον και ισχυρό. Η φύση και τα όρια της εμπλοκής αυτής δεν είναι δεδομένα και υπόκεινται σε αναδιαπραγμάτευση λόγω κοινωνικών, πολιτιστικών και τεχνολογικών αλλαγών. Δηλαδή η έκταση της δημόσιας συμμετοχής στη διπλωματία μπορεί να επηρεαστεί από την αλλαγή των δημόσιων αντιλήψεων για τη διπλωματία, την εμπιστοσύνη στους θεσμούς της διεθνούς διακυβέρνησης, καθώς και από την ανάδειξη νέων πρακτικών που θα επιτρέψουν στην κοινωνία των πολιτών να αποκτήσει έναν πιο ενεργό ρόλο στα παγκόσμια δρώμενα.

Στο αναδυόμενο φαινόμενο της διπλωματίας των πολιτών όπως το περιγράφουμε εδώ, ο πολίτης μπορεί να είναι τόσο το υποκείμενο όσο και το αντικείμενο της διπλωματίας. Στην πρώτη περίπτωση οι πολίτες προβαίνουν σε δράσεις που σχετίζονται με διπλωματικές ατζέντες ή έχουν άμεσες επιπτώσεις στη διπλωματία. Στη δεύτερη περίπτωση οι πολίτες οι ίδιοι μπορεί να βρίσκονται στον πυρήνα της διπλωματικής ατζέντας, κάτι το οποίο μπορεί να βρίσκεται σε διάσταση με τις προτεραιότητες και τα συμφέροντα της κρατοκεντρικής διπλωματίας. Ο Edward Mortimer, πρώην Διευθυντής Επικοινωνίας του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ Κόφι Ανάν, σημειώνει (συνέντευξη με τον συγγραφέα, 10 Αυγούστου 2010) ότι, ενώ η παραδοσιακή διπλωματία βασίζεται στην έννοια της αντιπροσωπείας, δηλαδή στην έμμεση εκπροσώπηση προϋπαρχουσών ημερησίων διατάξεων και κρατικών

συμφερόντων, ο διπλωματικός ρόλος των ΜΚΟ ή των πολιτών-παικτών είναι η *ενσωμάτωση* και άμεση έκφραση σκοπών και φωνών.

Επομένως θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί ότι το άτομο, ο μεμονωμένος πολίτης, έχει έναν ολοένα και πιο σημαντικό ρόλο στη διπλωματία. Αλλά με ποιον τρόπο μπορούν οι «πολίτες-διπλωμάτες» να δραστηριοποιηθούν;

Η διπλωματία των πολιτών μπορεί να είναι εφαρμόσιμη και ιδιαίτερα επικοινωνιακή σε οποιοδήποτε από τα ακόλουθα σενάρια: να αναδείξει ζητήματα τα οποία δεν καλύπτονται επαρκώς από τα διεθνή ΜΜΕ, να εκφράσει γνώμες που δεν εκπροσωπούνται επαρκώς, να τονίσει τις επιπτώσεις παγκόσμιων προβλημάτων στις τοπικές κοινωνίες, να ελέγξει τους θεσμούς και τα όργανα λήψης αποφάσεων, να απαιτήσει διαφάνεια και ελευθερία της πληροφόρησης, να εξυπηρετήσει και να διευκολύνει την άμεση κινητοποίηση σε ανθρωπιστικές κρίσεις, φυσικές καταστροφές και παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και να προωθήσει τη συνειδητή και ηθική κατανάλωση.

Πέραν αυτών των πεδίων, η κοινωνία των πολιτών θα μπορούσε να διαδραματίσει κρίσιμο ρόλο στην επίλυση διαφορών, και συγκεκριμένα στην «ανοικοδόμηση της ειρήνης» (peace building) μετά το πέρας των εχθροπραξιών. Οι Copeland και Potter προβλέπουν ότι ο ασύμμετρος πόλεμος στον 21ο αιώνα όχι μόνο θα βασίζεται στη χρήση ήπιας (αντί της σκληρής) ισχύος, αλλά ότι το είδος της δημόσιας διπλωματίας που θα υιοθετηθεί θα πρέπει να είναι αρκετά πιο δραματικό από την ισχύουσα μέθοδο στρατηγικής και μονοσήμαντης προπαγάνδας ή του μονολόγου των δημοσίων σχέσεων (Copeland & Potter 2008).

Αντιλαμβανόμαστε ότι η προτεινόμενη εννοιολόγηση της διπλωματίας των πολιτών παρουσιάζει ομοιότητες με τον παραδοσιακό πολιτικό ακτιβισμό, ειδικά όταν αυτός λαμβάνει χώρα διαδικτυακά και σε διεθνή ή παγκόσμια κλίμακα. Η βασική διαφορά τους όμως βρίσκεται στο ότι, ενώ ο παραδοσιακός πολιτικός ακτιβισμός επικεντρώνεται συνήθως γύρω από συγκεκριμένα ζητήματα και παίρνει θέση γι' αυτά (με άλλα λόγια, τείνει να έχει συγκεκριμένο αντικείμενο και τελικό στόχο), η διπλωματία των πολιτών σχετίζεται ταυτόχρονα, και ίσως περισσότερο, με τη διαδικασία της προώθησης σκοπών και του διαλόγου ανάμεσα σε πολίτες, κυβερνήσεις και οργανισμούς. Για παράδειγμα, το παγκόσμιο διαδικτυακό κίνημα πολιτών *Anaaz.org* –εξαιρετικό παράδειγμα οργανισμού που ασκεί διπλωματία των πολιτών όπως αυτή έχει οριστεί εδώ– βασίζεται στην αρχή ότι «η κινητοποίηση της δημόσιας γνώμης σε παγκόσμια κλίμακα είναι αυτή καθαυτήν έγκυρη και νόμιμη» (Edward Mortimer, συνέντευξη με τον συγγραφέα). Κατά συνέπεια η διπλωματία των πολιτών εξ ορισμού προϋποθέτει ότι οι πράκτορες αυτής της δράσης προσυπογράφουν τη διεθνιστική σχολή σκέψης (εάν όχι την πιο ριζοσπαστική, κοσμοπολίτικη), που υποστηρίζει την ενεργό συμμετοχή των πολιτών στην παγκόσμια κοινότητα.

Έχοντας ορίσει και προσδιορίσει την εμβέλεια της διπλωματίας των πολιτών και τη σχέση της με τις καθιερωμένες μορφές διπλωματίας, μπορούμε τώρα να διερευνήσουμε κάποιες από τις βασικές της ιδιαιτερότητες, σε σύγκριση πάντα με το παράδειγμα αναφοράς μας, τη δημοσιογραφία των πολιτών. Η σύγκριση αυτή

μπορεί να βοηθήσει στην περαιτέρω απόσταξη της έννοιας και στη σκιαγράφηση των ορίων του φαινομένου αυτού.

ΣΥΓΚΡΙΝΟΝΤΑΣ ΤΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΜΕ ΤΗ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Η δημοσιογραφία των πολιτών και η διπλωματία των πολιτών μοιράζονται κάποιες θεμελιώδεις ιδιότητες και αντιμετωπίζουν κάποιες κοινές προκλήσεις. Κατ' αρχάς και οι δύο προϋποθέτουν τη χρήση νέων τεχνολογιών, που επιτρέπουν σε μη επαγγελματίες να παράγουν υλικό μέσα από διάφορες πλατφόρμες, με σκοπό να αναδείξουν θέματα, να εκφράσουν γνώμες, να επιδιώξουν ατζέντες και να προασπίσουν δικαιώματα. Η χρήση αυτών των νέων τεχνολογιών τους επιτρέπει επίσης να παρακάμψουν παραδοσιακά φίλτρα (συλλογή και ερμηνευτική πλαισίωση ειδήσεων στην περίπτωση της δημοσιογραφίας των πολιτών, διαμόρφωση στρατηγικών και εκπροσώπηση συμφερόντων στην περίπτωση της διπλωματίας των πολιτών). Ωστόσο, παρά τη γενική αυτή αρχή, η διπλωματία των πολιτών μπορεί να θεωρηθεί ένας όρος που περιλαμβάνει ένα ευρύτερο φάσμα δραστηριοτήτων και σκοπών από αυτούς της δημοσιογραφίας των πολιτών: Ενώ η δεύτερη θα περιλαμβάνει πάντα τη μετάδοση πληροφοριών –με τη μορφή αφηγήσεων αυτοπτών μαρτύρων, την προσωπική πρόσβαση σε πηγές, ανθρώπους ή τοποθεσίες, ή την ανάλυση της επικαιρότητας–, η διπλωματία των πολιτών μπορεί να συμπεριλάβει οποιαδήποτε από αυτές τις δραστηριότητες μαζί με πρακτικές όπως το lobbying και ο ακτιβισμός.

Η διαφορά αυτή αντανακλάται στα βασικά εργαλεία που είναι διαθέσιμα στους πολίτες-δημοσιογράφους και στους πολίτες-διπλωμάτες. Τα εργαλεία που είναι κοινά για τη δημοσιογραφία και τη διπλωματία των πολιτών περιλαμβάνουν περιεχόμενο δημιουργημένο από τον χρήστη (user-generated content, όπως ιστολόγια, wikis), εφαρμογές διαμοιρασμού περιεχομένου και κοινωνική δικτύωση. Ιστοτοποί που παρέχουν προσβάσιμες αλλά και ενημερωμένες αναλύσεις για διπλωματικές υποθέσεις, όπως το Diplomacy and Power Politics του Dalai Fazio (<http://www.diplomacyandpower.com/>), μπορούν να ταξινομηθούν ως σελίδες τόσο διπλωματίας όσο και δημοσιογραφίας των πολιτών. Όμως οι πολίτες-διπλωμάτες που επιθυμούν να παρέμβουν στα παγκόσμια ζητήματα μπορούν να εκμεταλλευτούν και άλλες μορφές πολιτικής κινητοποίησης, που υπερβαίνουν το δημοσιογραφικό ρεπορτάζ, την έκφραση γνώμης ή την εκπαίδευση των πολιτών, όπως ηλεκτρονικές συλλογές υπογραφών, εράνους, δικτύωση, διοργάνωση τοπικών ή διαδικτυακών διαμαρτυριών, λόμπι, εκστρατείες σε MME, στοχευμένες αγορές ή και εμπάργκο.

Η Global Voices (<http://globalvoicesonline.org/>), μια διεθνής κοινότητα μπλόγκερς, αποτελεί το κατεξοχήν παράδειγμα ενός μη κερδοσκοπικού οργανισμού που προωθεί τη δημοσιογραφία των πολιτών. Ταυτόχρονα υλοποιεί έργα παρέμβασης και προώθησης που εντάσσονται υπό τον γενικό τίτλο της διπλωματίας των πολιτών. Από την άλλη μεριά, η Avaaz.org αποτελεί ένα καλό παράδειγμα διπλωματίας των πολιτών χωρίς στοιχεία δημοσιογραφίας. Τέλος, τόσο η WikiLeaks

όσο και το αυξανόμενο δίκτυό της από συνδεδεμένους οργανισμούς, ιστότοπους-καθρέφτες (mirror sites) και υποστηρικτές (όπως η ομάδα Anonymous, ένα πολυσυλλεκτικό κίνημα κυβερνο-ακτιβιστών), που έχουν συσπειρωθεί σε μια κυβερνο-διαμάχη εναντίον κυβερνήσεων και μεγάλων εταιρειών, έχουν αξιοποιήσει τα εργαλεία και τις ιδιότητες του διαδικτύου με τρόπους που επηρεάζουν βαθύτατα την ουσία και τη διαδικασία της διπλωματίας.

Η δυνατότητα των νέων μέσων να ενδυναμώνουν την ατομική ή και ομαδική δημοσιογραφία και διπλωματία των πολιτών είναι προφανής. Ο Zaharna παρατήρησε ότι «οι ΜΚΟ συνηγορίας [advocacy] επιτυγχάνουν τη δημιουργία ήπιας ισχύος χρησιμοποιώντας συσχετιστική και δικτυοκεντρική δημόσια διπλωματία» (Zaharna 2007: 213) με τη χρήση των μοναδικών ιδιοτήτων των νέων μέσων, ώστε να συμμετέχουν ενεργά στα παγκόσμια δρώμενα. Ωστόσο πρέπει να σημειώσουμε ότι η εμβέλεια και ο αντίκτυπος τόσο της δημοσιογραφίας όσο και της διπλωματίας των πολιτών εν τέλει εξαρτώνται από την υιοθέτηση, αποδοχή ή συνυπολογισμό των αιτημάτων τους από καθιερωμένους φορείς εξουσίας, όπως τα μεγάλα ειδησεογραφικά πρακτορεία και οι διεθνείς οργανισμοί. Όπως και στην περίπτωση της δημοσιογραφίας των πολιτών, είναι σημαντικό να αποφύγει κανείς τη σύγχυση του δυνητικού αντίκτυπου της διπλωματίας των πολιτών με τον πραγματικό της αντίκτυπο.

Ασκώντας κριτική στην υπερβολική, σχεδόν ουτοπική, προώθηση της δημοσιογραφίας των πολιτών, οι Rebillard και Touboul σημειώνουν ότι τα αποτελέσματα πρόσφατων ερευνών «μπορεί να μοιάζουν πολύ λιγότερο ελκυστικά από τις επαναστατικές υποσχέσεις των θεωριών της “Δημοσιογραφίας 2.0”»: Η αναμενόμενη οριζόντια ισότητα του δικτύου δεν θέτει αυτόματα τους δημοσιογράφους και τους χρήστες του διαδικτύου στο ίδιο επίπεδο [...] Παρ’ όλη την πολιτισμική της δύναμη, η απλουστευτική αντίληψη μιας ψηφιακής επανάστασης στη δημοσιογραφία στερείται εμπειρικής επαλήθευσης» (Rebillard & Touboul 2010: 331).

Παρομοίως, ο βαθμός στον οποίο οι πολίτες-διπλωμάτες εξαρτώνται τελικά από συμβατικούς φορείς επιρροής για την επίτευξη των επιδιώξεών τους είναι ένα ακόμα σημαντικό ερώτημα. Είναι αξιοσημείωτο ότι, παρ’ όλη τη διεθνή της εμβέλεια μέσω του ίντερνετ, η εκστρατεία αποκάλυψης των διπλωματικών τηλεγραφημάτων της WikiLeaks βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό σε πέντε μεγάλες και διακεκομμένες εφημερίδες (τις *El País* στην Ισπανία, *Le Monde* στη Γαλλία, *The Guardian* στο Ηνωμένο Βασίλειο, *Der Spiegel* στη Γερμανία και *The New York Times* στις ΗΠΑ). Είναι αμφίβολο εάν η διασπορά των βασικών πληροφοριών που περιείχονταν στα τηλεγραφήματα θα είχε τέτοια επιτυχία και ανταπόκριση στη διεθνή κοινή γνώμη εάν δεν ενισχυόταν από το κύρος και τα μέσα παραδοσιακών ΜΜΕ.

ΕΙΝΑΙ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΗ Η ΘΕΣΜΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ;

Πού βρίσκεται λοιπόν ο «πολίτης» στη διπλωματία των πολιτών; Μια εφάμιλλη ερώτηση αναδεικνύεται από το ερώτημα εάν η δομή ενός επίσημου οργανισμού εί-

ναι απαραίτητη για την αποτελεσματική ενασχόληση με τα παγκόσμια ζητήματα. Με άλλα λόγια, μπορεί να υπάρξει διπλωματία των πολιτών χωρίς –ή έξω από– τις δομές οργανισμών; Μπορεί να υπάρξει οποιουδήποτε είδους διπλωματία στην απομόνωση ενός σπιτικού ή μέσα στα εικονικά και κάπως συγκεχυμένα όρια του διαδικτυακού ατομικισμού; Είναι οι πόροι, τα υποστηρικτικά δίκτυα, η προβολή και εν τέλει η νομιμοποίηση ενός επίσημου οργανισμού απαραίτητα στοιχεία ώστε η δράση αυτή να έχει μια αξιοσημείωτη επιρροή; Ο Dutton (2009 και 2010) υποστηρίζει ότι το ίντερνετ έχει επιτρέψει τη δημιουργία μιας «πέμπτης εξουσίας» δικτυωμένων πολιτών που έχουν τη δύναμη να αμφισβητήσουν την ισχύ –και να αυξήσουν τη λογοδοσία– των καθιερωμένων φορέων της εξουσίας.

Όσο το αντεπιχείρημα είναι εξίσου ενδιαφέρον: «Τα χαλαρά δίκτυα δεν μπορούν να δημιουργήσουν τη δέσμευση, τη συνοχή και την επιμονή της δράσης που ιστορικά έχει επιτευχθεί από επιτυχημένα κινήματα» (Bennett 2010). Με αυτή την άποψη συμφωνεί και ο Mortimer (σε συνέντευξη στον συγγραφέα), που τονίζει ότι «κάποιος βαθμός οργάνωσης θα απαιτείται πάντα και οι [οργανισμοί] οι οποίοι βασίζονται στο άτομο δεν είναι απαραίτητα οι καλύτεροι [...] Εάν θέλει κανείς να επιφέρει *εποικοδομητική αλλαγή σε βάθος χρόνου*, χρειάζεται μια στρατηγική, και χρειάζεται συνεπώς κάποιο είδος μηχανισμού για να υπολογίσει σε τι συνίσταται η στρατηγική αυτή και τον τρόπο με τον οποίο θα την υλοποιήσει». Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι τρεις από τους τέσσερις διαδικτυακούς τόπους διπλωματίας των πολιτών που αναφέρθηκαν (WikiLeaks, αλλά κυρίως Global Voices και Anaaz.org) έχουν αποκτήσει οντότητα ως μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί με θεσμικοποιημένη οργάνωση, η οποία περιλαμβάνει έναν διοικητικό πυρήνα και διάφορες ομάδες εργαζομένων και εθελοντών, μια έδρα με φυσική παρουσία και λογιστικές καταστάσεις που ελέγχονται από κρατικές αρχές.

Επιπλέον ο Mejias προβάλλει μια εύγλωττη κριτική των ορίων των δικτύων ως μοντέλων για την οργάνωση του κοινωνικού πεδίου και θεωρεί ότι, παρόλο που έχουν αναδιοργανώσει το κοινωνικό πεδίο με τρόπους που ως τώρα κανείς δεν μπορούσε να φανταστεί, δεν αποφεύγουν ερωτήματα που σχετίζονται με την ιδιωτικοποίηση της πολιτικής, τον κοινωνικό αποκλεισμό, την ανασφάλεια των πολιτών και την ψευδή ενδυνάμωση (Mejias 2010). Ακόμα και εάν κάποιος δεχόταν ότι οι πολίτες ως δικτυωμένα άτομα μπορούν να είναι έγκυροι φορείς διπλωματικής ή άλλης σχετικής με διεθνείς υποθέσεις δράσης, παραμένουν σημαντικά ερωτήματα σχετικά με τα κίνητρα, την ακτίνα δράσης, αλλά και το ποιο συμπεριλαμβάνονται και συμμετέχουν: Μήπως η προσπάθεια να επεκταθεί η κοινότητα των διεθνών σχέσεων θα προσελκύσει μόνο εκείνους που ήδη κατέχουν τους πόρους (χρόνο, χρήμα, κοινωνικό κεφάλαιο, κίνητρα) για να συμμετάσχουν; Σε ποιο βαθμό η αυξημένη συμμετοχή στη διπλωματία «θα παράσχει ευκαιρίες για την ενίσχυση της δημοκρατικής διακυβέρνησης και θα ενδυναμώσει τους πολίτες αυξάνοντας τη γνώση τους σχετικά με ζητήματα και αποφάσεις;» (Vickers 2004: 192).

Τα ερωτήματα αυτά μας οδηγούν στην επόμενη ενότητα, η οποία εξετάζει τα δυναμικά οφέλη και τους κινδύνους της διπλωματίας των πολιτών στο μικρο-κοινωνικό επίπεδο ενός πολίτη, καθώς και στο μακρο-κοινωνικό επίπεδο της κοινω-

νίας, της δημοκρατίας και της δημόσιας σφαίρας. Η έννοια της δημοσιογραφίας των πολιτών μπορεί και εδώ να χρησιμεύσει ως σημείο σύγκρισης, δεδομένης της αυξανόμενης επιστημονικής βιβλιογραφίας σχετικά με τις επιπτώσεις και την εφαρμογή της διεθνώς (βλ. π.χ. Allan & Thorsen 2009).

ΔΥΝΗΤΙΚΑ ΟΦΕΛΗ ΚΑΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Η άσκηση διπλωματίας εκ μέρους του πολίτη μπορεί να έχει πολλά οφέλη για το άτομο. Σε αυτά περιλαμβάνονται τα οφέλη της παραδοσιακής πολιτικής συμμετοχής όπως αυτά περιγράφονται από τους υπέρμαχους της συμμετοχικής δημοκρατίας: αυξημένη επίγνωση, πολιτική κουλτούρα και κοινωνικοποίηση, αποτελεσματικότητα, κοινωνικό κεφάλαιο και πίστη στις δημοκρατικές διαδικασίες. Τα οφέλη αυτά αυξάνουν την αξία που ενυπάρχει στην ενασχόληση με παγκόσμια ζητήματα και στο να είναι κανείς μέλος μιας παγκόσμιας κοινότητας. Η άμεση εμπειρία παγκόσμιων συζητήσεων και πολιτικών διεργασιών για πειστικά και επίκαιρα ζητήματα μπορεί να βοηθήσει τον πολίτη να κατανοήσει ότι «οι ιδιωτικές αποφάσεις έχουν δημόσιες επιπτώσεις» (O’Leary 2008: 9).

Όσο για το μακρο-κοινωνικό επίπεδο, οι συνήγοροι του κοσμοπολιτισμού (π.χ. Archibugi & Held 1995· Stevenson 2002) θεωρούν ότι η συμμετοχή των πολιτών σε παγκόσμιο επίπεδο είναι ουσιώδης για την αντιμετώπιση του ελλείμματος δημοκρατίας και νομιμοποίησης, που επιδεινώθηκε από την παγκοσμιοποίηση. Η διπλωματία των πολιτών μπορεί να μας επιτρέψει να διερευνήσουμε πιο αποτελεσματικά τα ερωτήματα που σχετίζονται με την πολυπολιτισμικότητα, την ταυτότητα και την κινητικότητα – ερωτήματα ιδιαίτερης σημασίας στον διάλογο για τη σύγχρονη δημοκρατία. Ο Hoffman υποστηρίζει ότι η διπλωματία έχει την ανάγκη εκδημοκρατισμού, «έτσι ώστε να θεωρείται αναπόσπαστο κομμάτι της ιδιότητας του πολίτη γενικότερα και να μην περιορίζεται απλώς στους επαγγελματίες αξιωματούχους» (Hoffman 2003: 541).

Επιπροσθέτως η ενασχόληση των πολιτών με τα παγκόσμια ζητήματα μπορεί να επαυξήσει τη νομιμοποίηση, βιωσιμότητα και αποτελεσματικότητα των διεθνών οργανισμών, δημιουργώντας μια πιο πολυσχιδή, περιεκτική και πλουραλιστική παγκόσμια δημόσια σφαίρα. Ο Edward Mortimer έχει τονίσει την ανάγκη ο ΟΗΕ να αναγνωρίσει και να εμπλακεί με την κοινωνία των πολιτών και το ευρύτερο κοινό: «Εάν πρόκειται ο ΟΗΕ να έχει σημαντική παρουσία στον 21ο αιώνα, θα πρέπει να θεωρείται αρμόδιος από τους απλούς πολίτες, όχι μόνο από τις κυβερνήσεις τους» (συνέντευξη στον συγγραφέα).

Τέλος, η διπλωματία των πολιτών έχει τη δυνατότητα να ωφελήσει την ποιότητα του διαλόγου στη δημόσια σφαίρα, φέρνοντας στο προσκήνιο θέματα που δεν έχουν δημοσιευτεί επαρκώς, επιτρέποντας σε περιθωριακές φωνές να ακουστούν, προάγοντας τη διαπολιτισμική κατανόηση και καταρρίπτοντας στερεότυπα. Ο Goode προτείνει μια διευρυμένη αντίληψη των ωφελειών της δημοσιογραφίας των πολιτών και της κοινωνικής ειδησεογραφίας που διακρίνει «δημοκρατικές ε-

πιπτώσεις όχι απλώς στην οριζόντια ή διομότιμη [peer-to-peer] δημόσια σφαίρα των δικτύων δημοσιογραφίας των πολιτών, αλλά επίσης και στην πιθανότητα μιας πιο διαλογιστικής κουλτούρας κατανάλωσης ειδήσεων μέσω της συμμετοχής του πολίτη» (Goode 2009: 1287). Συνεπώς η δημιουργία μηχανισμών για τη συμμετοχή των πολιτών στα παγκόσμια ζητήματα μπορεί τελικά να καταστήσει δυνατή τη μεγαλύτερη ενδοσκόπηση των πολιτών αναφορικά με τη διαδικασία της ίδιας της διπλωματίας.

Ωστόσο, όπως συμβαίνει με κάθε μορφής χειραφέτηση, ο παγκόσμιος ακτιβισμός και η ενασχόληση των πολιτών με τη διπλωματία μπορούν να ενθαρρύνουν την επιδίωξη ενός προγράμματος απειλητικού, εξτρεμιστικού ή και ανήθικου, που δεν είναι ούτε πολιτικό αλλά ούτε και απαραίτητα εποικοδομητικό. Τα εργαλεία της διπλωματίας των πολιτών μπορούν επίσης να επεκταθούν σε δραστηριότητες κυβερνο-διαμάχης, μορφών ακτιβισμού που περιλαμβάνουν το σπάσιμο (hack) προγραμμάτων Η/Υ, ακόμα και τον κυβερνο-πόλεμο, όπως τη διαρροή εγγράφων, τις επιθέσεις άρνησης πρόσβασης, την κατασκοπεία και το σαμποτάζ (Karatzogianni 2009).

Ενώ η διπλωματία των πολιτών μπορεί να έχει έναν ρόλο στη βελτίωση του δημοκρατικού ελλείμματος των διεθνών σωμάτων που λαμβάνουν τις αποφάσεις, ταυτόχρονα δεν μπορεί να αποφύγει ερωτήματα σχετικά με τη διαφάνεια και τη λογοδοσία. Ο Mortimer πιστεύει ότι «υπάρχει μια γενική περιοχή της διπλωματίας στην οποία δραστηριοποιούνται η κοινωνία των πολιτών και οι μη κρατικοί παίκτες, και όπου θα ήταν χρήσιμο να υπάρχουν κάποιες βασικές αρχές» (συνέντευξη στον συγγραφέα). Ένα παράδειγμα είναι η διασυνοριακή βοήθεια, που περιλαμβάνει –αλλά δεν περιορίζεται φυσικά σε– πρακτικές όπως η ανθρωπιστική βοήθεια και η χρηματοδότηση δημοκρατικών κινημάτων βάσης από αλλοδαπούς πολίτες ή ΜΚΟ. Ένας τρόπος να διευθετηθεί το ζήτημα αυτό μπορεί να είναι η αυτορρύθμιση, δηλαδή η οικειοθελής υιοθέτηση ενός κώδικα δεοντολογίας για τη διπλωματία από τους μη κρατικούς παίκτες.

Επιπλέον, όπως και στην περίπτωση της δημοσιογραφίας των πολιτών, η διπλωματία των πολιτών εγείρει ζητήματα που σχετίζονται με την ποιότητα και την ακρίβεια των πληροφοριών που παράγονται και διασπείρονται από τους ανώνυμους χρήστες ή τα δίκτυα ακτιβιστών. Η έλλειψη ενός κανονιστικού πλαισίου ή ακόμα ευρέως αποδεκτών κωδικών πρακτικών μπορεί να καταλήξει στην αποδυνάμωση της ισχύος των εναλλακτικών φωνών και στην ενδυνάμωση της εξουσίας και αξιοπιστίας των κυρίαρχων φορέων της διπλωματίας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Στο κείμενο αυτό προσφέραμε ένα πλαίσιο για τη διερεύνηση της διαδικτυακής ενασχόλησης με τις διεθνείς υποθέσεις χρησιμοποιώντας την έννοια της διπλωματίας των πολιτών. Συγκρίνοντας και αντιπαραβάλλοντας τη διπλωματία των πο-

λιτών με υπάρχοντα μοντέλα διπλωματίας και τη δημοσιογραφία των πολιτών, έχουμε σκιαγραφήσει μια σειρά βασικών χαρακτηριστικών που βρίσκονται στο επίκεντρο της έννοιας αυτής, καθώς και αρκετά καίρια ζητήματα που σχετίζονται με τις διεθνείς σχέσεις σε ένα πιο ατομικιστικό και δικτυωμένο περιβάλλον. Οι βασικές ιδιότητες καθώς και τα δυνητικά οφέλη και κίνδυνοι της διπλωματίας των πολιτών έχουν σκιαγραφηθεί χρησιμοποιώντας μια σειρά παραδειγμάτων από τη σύγχρονη πρακτική.

Η διερεύνηση της διπλωματίας των πολιτών παρουσιάζει έναν αριθμό θεμελιωδών, μεθοδολογικών και εμπειρικών προκλήσεων. Ο Sharp σημειώνει ότι ένα από τα προβλήματα με την έννοια της διπλωματίας των πολιτών είναι ότι τα άτομα τείνουν να παράγουν a priori απαντήσεις στην ερώτηση σχετικά με τη σημασία της, βασισμένα στους ιδιαίτερους θεωρητικούς προσανατολισμούς τους στο πεδίο των διεθνών σχέσεων (Sharp 2001). Για παράδειγμα, οι θεωρητικοί του ρεαλισμού μπορεί να αντικρούσουν την εγκυρότητα και την αποτελεσματικότητα της πολιτικής δράσης στη διεθνή πολιτική, καθώς παραδοσιακά αμφισβητούν τον ρόλο των μη κρατικών παικτών (Snyder 2004).

Όμως στον απολογισμό αυτό δεν προσεγγίσαμε τη διπλωματία των πολιτών απλώς ως ένα κανονιστικό μοντέλο για την προώθηση της διαδικτυακής ενασχόλησης με τις διεθνείς υποθέσεις. Αντιθέτως, υποστηρίξαμε ότι ο όρος «διπλωματία των πολιτών» μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει ένα αναδυόμενο φαινόμενο που περικλείει ημι-διπλωματικές πρακτικές που δεν συλλαμβάνονται από κρατοκεντρικές θεωρίες. Είναι προφανές ότι το φαινόμενο αυτό θέτει ευκαιρίες και προκλήσεις, τόσο στο μικρο-κοινωνικό επίπεδο του πολίτη, όσο και στο μακρο-κοινωνικό επίπεδο της δημοκρατίας και της παγκόσμιας δημόσιας σφαίρας.

Οι μη κρατικοί παίκτες και οι ΜΚΟ αναγνωρίζονται ήδη ως νόμιμοι –και σημαντικοί– συμμετέχοντες στην παγκόσμια κοινότητα. Συνεπώς θα μπορούσε κανείς να αντιληφθεί τη διπλωματία ως μια θεμελιωδώς δυναμική διεργασία που περιλαμβάνει μια πλειάδα από μεταβαλλόμενες πρακτικές, συμφέροντα και παίκτες, αντί να τη θεωρούμε ένα δεδομένο σύνολο ιεροτελεστιών. Αυτό είναι ιδιαίτερα αληθές με δεδομένες τις τρέχουσες αλλαγές τόσο στις φυσικές όσο και στις τεχνικές όψεις του τρόπου με τον οποίο ασκείται η διπλωματία. Οι αλλαγές αυτές, που περιλαμβάνουν έναν μικρότερο χρονικό ορίζοντα, αυξημένη κινητικότητα και τη χρήση της τεχνολογίας, έχουν οδηγήσει σε προβληματισμό για τον ίδιο τον σκοπό και τις μεθόδους της διπλωματίας (Kappeler 1998).

Μία διαφορετική κατηγορία προβλημάτων σχετικά με την αντίληψη της διπλωματίας των πολιτών που παρουσιάσαμε σχετίζεται ευθέως με τις επιπτώσεις της. Γνωρίζουμε ότι, εκτός από άορατες και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις, όπως οι διμερείς δεσμοί και οι σχέσεις ισχύος, η παραδοσιακή διπλωματία συχνά οδηγεί σε συμπαγή αποτελέσματα, όπως μη δεσμευτικές συμφωνίες, δεσμευτικές συνθήκες, αύξηση του εμπορίου και πολιτιστικές ανταλλαγές. Εντούτοις, παρόλο που τα απτά αποτελέσματα των οργανισμών και ατόμων που εμπλέκονται στη διπλωματία των πολιτών είναι ιχνηλάσιμα (και μπορούν να συγκριθούν με τα αποτελέσματα της δημοσιογραφίας των πολιτών ή του παραδοσιακού πολιτικού ακτιβι-

σμού), είναι εξαιρετικά δύσκολο σε αυτό το στάδιο να προσδιοριστούν οι απώτατες ή μακροπρόθεσμες επιπτώσεις της διπλωματίας των πολιτών, ιδίως στο μακρο-κοινωνικό επίπεδο. Ένα από τα βασικά συμπεράσματα που μπορούμε να εξαγάγουμε από τη συζήτηση για τη δημοσιογραφία των πολιτών είναι ότι οι επαναστατικές αξιώσεις συχνά δεν ανταποκρίνονται στην πεζή πραγματικότητα των εμπειρικών δεδομένων (βλ. π.χ. Rebillard & Touboul 2010).

Είναι ευρέως παραδεκτό –ακόμα και από τους πιο λυσσαλέους κριτικούς του καθιερωμένου συστήματος των διεθνών σχέσεων– ότι το κράτος κατά πάσα πιθανότητα θα συνεχίσει να είναι ο κυρίαρχος παίκτης στη διεθνή πολιτική, τουλάχιστον στο ορατό μέλλον. Ωστόσο το ερώτημα εάν οι πολίτες έχουν εύλογη αξίωση, ρόλο ή ακόμα και υποχρέωση ή ευθύνη να ασχοληθούν, και να συμμετάσχουν, στη διπλωματία παραμένει ανοικτό. Ο Hoffman τονίζει ότι η διπλωματία «πρέπει να αναδομηθεί [...] [έτσι ώστε να] ενσωματώσει κοινωνικές σχέσεις που επιτάσσονται χωρίς το κράτος» (Hoffman 2003: 526). Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι οι πολίτες του 21ου αιώνα είναι de facto φορείς δράσης και παραγωγοί μηνυμάτων δυνητικά στρατηγικής σημασίας για την παγκόσμια πολιτική – που εκτείνονται από την ανθρωπιστική βοήθεια ως την οικοδόμηση ειρήνης και την κλιματική αλλαγή. Σε αυτή την περίπτωση είναι σημαντικό να αναπτυχθούν εννοιολογικά εργαλεία που θα εξηγούν και θα ερμηνεύουν αυτή την αενάως μεταβαλλόμενη πραγματικότητα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Adler-Nissen R. (2009). «Late Sovereign Diplomacy», *The Hague Journal of Diplomacy* 4/2, σελ. 121-141.
- Allan S. & Thorsen E. (2009) (επιμ.). *Citizen Journalism: Global Perspectives*, Νέα Υόρκη: Peter Lang.
- Archibugi D. & Held D. (επιμ.) (1995). *Cosmopolitan Democracy: An Agenda for a New World Order*, Oxford: Polity Press.
- Bauman Z. (2000). *Liquid Modernity*, Cambridge: Polity Press.
- Bennett W.L. (2003). «Lifestyle Politics and Citizen-Consumers», στο J. Corner & D. Pels (επιμ.), *Media and the Restyling of Politics: Consumerism, Celebrity and Cynicism*, Λονδίνο: Sage Publications, σελ. 137-150.
- . (2010). «Collective Action Dilemmas with Individual Mobilization through Digital Networks», κεντρική ομιλία στο διεθνές συμπόσιο «Networking Democracy? New Media Innovations in Participatory Politics», Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj Ρουμανίας, 25-27 Ιουλίου 2010.
- Copeland D. & Potter E.H. (2008). «Public Diplomacy in Conflict Zones: Military Information Operations Meet Political Counter-Insurgency», *The Hague Journal of Diplomacy* 3/3, σελ. 277-297.
- Cornago N. (2010). «On the Normalization of Sub-State Diplomacy», *The Hague Journal of Diplomacy* 5/1-2, σελ. 11-36.
- Dutton W.H. (2009). «The Fifth Estate Emerging through the Network of Networks», *Prometheus* 27/1, σελ. 1-15.
- . (2010). «The Fifth Estate of the Internet Realm», κεντρική ομιλία στο διεθνές συμπόσιο «Networking Democracy? New Media Innovations in Participatory Politics», Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj Ρουμανίας, 25-27 Ιουλίου 2010.
- Falk R. (1998). «The Waning of the State and the Waxing of Cyberworld», στην on-line έκδοση J. Kurbalija (επιμ.), *Modern Diplomacy*, Malta: DiploPublishing, διαθέσιμο στο <http://www.diplomacy.edu/resources/general/waning-state-and-waxing-cyberworld>, πρόσβαση στις 23/8/2013.

- Fisher A. (2008). «Music for the Jilted Generation: Open-Source Public Diplomacy», *The Hague Journal of Diplomacy* 3/2, σελ. 129-152.
- Ginsborg P. (2008). «Democracy: Participation to Passivity – Can Things Change?», ομιλία στο σεμινάριο της Royal Society of Arts, 1 Ιουλίου 2008, διαθέσιμο στο <http://www.thersa.org/events/audio-and-past-events/2008/democracy-participation-to-passivity—can-things-change>, πρόσβαση στις 22/2/2010.
- Goode L. (2009). «Social News, Citizen Journalism and Democracy», *New Media & Society* 11/8, σελ. 1287-1305.
- Henrikson A.K. (2006). «Diplomacy's Possible Futures», *The Hague Journal of Diplomacy* 1/1, σελ. 3-27.
- Hoffman J. (2003). «Reconstructing Diplomacy», *The British Journal of Politics and International Relations* 5/4, σελ. 525-542.
- Karatzogianni A. (2009). *Cyber-Conflict and Global Politics*, London: Routledge.
- Kappeler D. (1998). «Diplomacy of Tomorrow: New Developments, New Methods», στην on-line έκδοση J. Kurbalija (επιμ.), *Modern Diplomacy*, Malta: DiploPublishing, διαθέσιμο στο <http://www.diplomacy.edu/resources/general/diplomacy-tomorrow>, πρόσβαση στις 23/8/2013.
- Margesson R. (2005). «Indian Ocean Earthquake and Tsunami: Humanitarian Assistance and Relief Operations», *Congressional Research Service*, Washington DC: The Library of Congress.
- Mejias U.A. (2010). «The Limits of Networks as Models for Organizing the Social», *New Media & Society* 12/4, σελ. 603-617
- Melissen J. (2005). «Wielding Soft Power: The New Public Diplomacy», *Clingendael Diplomacy Papers* (Netherlands Institute for International Relations), σελ. 1-30 (διαθέσιμο στο http://www.clingendael.nl/publications/2005/20050500_cdsp_paper_diplomacy_2_melissen.pdf, πρόσβαση στις 24/7/2010).
- . (2007). «The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice», στο J. Melissen, D. Lee & P. Sharp (επιμ.), *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, σελ. 3-27.
- Nye J. (2004). *Soft Power: The Means of Success in World Politics*, Washington: PublicAffairs.
- O'Leary D. (επιμ.) (2008). *The Politics of Public Behaviour*, London: Demos.
- Rebillard F. & Touboul A. (2010). «Promises Unfulfilled? "Journalism 2.0", User Participation and Editorial Policy on Newspaper Websites», *Media, Culture & Society* 32/2, σελ. 323-334.
- Sharp P. (2001). «Making Sense of Citizen Diplomats: The People of Duluth, Minnesota, as International Actors», *International Studies Perspectives* 2/2, σελ. 131-150.
- . (2004). «Who Needs Diplomats? The Problem of Diplomatic Representation», στο C. Jönsson & R. Langhorne (επιμ.), *Problems and Issues in Contemporary Diplomacy, Vol. III*, Λονδίνο: Sage, σελ. 38-58.
- Snow N. & Taylor P.M. (επιμ.) (2009). *The Routledge Handbook of Public Diplomacy*, London: Routledge.
- Snyder J. (2004). «One World, Rival Theories», *Foreign Policy* 145 (Νοέμβριος-Δεκέμβριος), σελ. 52-62.
- Stevenson N. (2002). «Cosmopolitanism, Multiculturalism and Citizenship», *Sociological Research Online* 7/1 (διαθέσιμο στο <http://www.socresonline.org.uk/7/1/stevenson.html>).
- Vickers R. (2004). «The New Public Diplomacy: Britain and Canada Compared», *The British Journal of Politics & International Relations* 6/2, σελ. 182-194.
- Wang J. (2006). «Public Diplomacy and Global Business», *Journal of Business Strategy* 27/3, σελ. 41-49.
- Wellman B. (2001). «Physical Place and Cyber Place: The Rise of Networked Individualism», *International Journal of Urban and Regional Research* 25/2, σελ. 227-52.
- Williams B. (2006). «Why Give? Japan's Response to the Asian Tsunami Crisis», *Japan Forum* 18/3, σελ. 399-416.
- Yang G. (2009). *The Power of the Internet in China: Citizen Activism Online*, New York: Columbia University Press.
- Zaharna R.S. (2007). «The Soft Power Differential: Network Communication and Mass Communication in Public Diplomacy», *The Hague Journal of Diplomacy* 2/3, σελ. 213-228.